

Roman DREWNIAK

TEKTONIKA KARBOŃSKIEJ NIECKI BYTOMSKIEJ
(NA PODSTAWIE ROZPOZNANIA W POKŁADZIE 510)

Streszczenie. W pracy przedstawiono formę strukturalno-tektoniczną niecki bytomskiej. W zachodniej i środkowej części występuje tektonika fałdowa z nielicznymi i przebiegającymi prostopadle do rozciągłości uskokami. W części wschodniej występuje tektonika fałdowo-zrębowa. Niecka bytomska stanowi odrębną jednostkę tektoniczną zamkniętą na wschodzie elewacją Grodziec i kopułą Siemianowic.

WSTĘP

Badania nad tektoniką karbońskiej niecki bytomskiej trwają od początku rozwoju górnictwa węglowego w tej części Górnośląskiego Zagłębia Węglowego, tj. od około 1870 roku. Ta jednostka tektoniczna wymieniona jest w literaturze od czasów pierwszych prac poświęconych zagłębiu. Jednak tektogeneza niecki stanowi w dalszym ciągu zagadnienie otwarte.

W miarę postępu robót górniczych zjawiska tektoniczne są coraz dokładniej rozpoznawane a główne rysy tektoniczne mogą być bardziej precyzowane.

Nowe dane o tektonice, oparte o badania geologiczne prowadzone pod życzliwą opieką prof. dr hab. J. Kuhla, stanowią część pracy doktorskiej autora, dotyczącej budowy geologicznej północno-zachodniej krawędzi G.Z.W. Pozwalają one jednoznacznie ustosunkować się do kształtu, rozprzestrzenienia a nawet tektogenezy karbońskiej niecki bytomskiej.

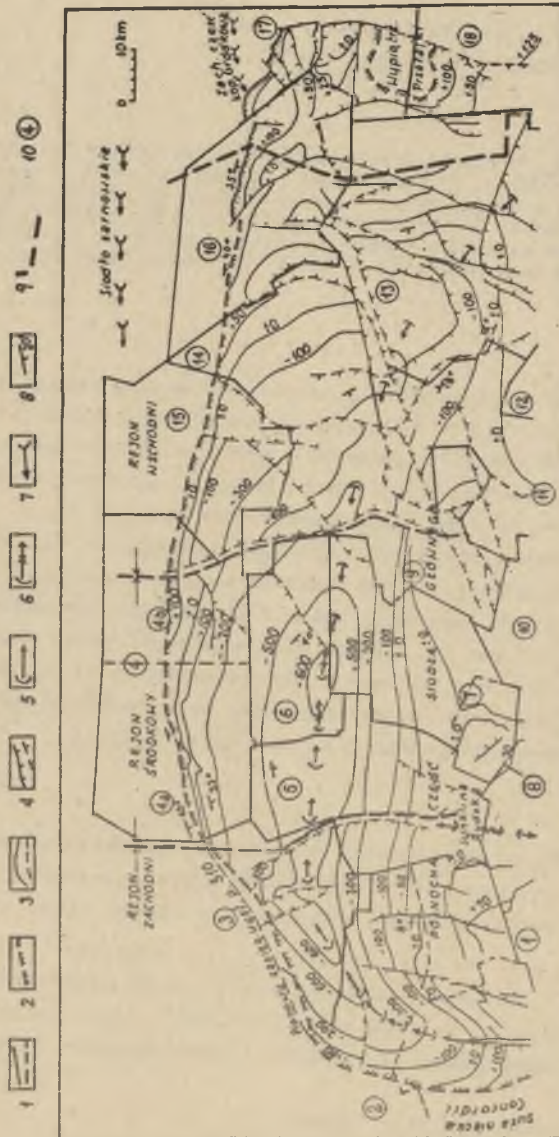
TEKTONIKA

Pod względem tektonicznym obszar karbońskiej niecki bytomskiej można podzielić na trzy rejony, mogące odpowiadać trzem mniejszym jednostkom tektonicznym, tj. rejon zachodni, środkowy i wschodni (rys. 1).

Rejon zachodni. W skład rejonu wchodzi:

- zachodnia i północno-zachodnia część niecki bytomskiej o kierunku osi zbliżonym do południkowego (SSW-NNE), która następnie przechodzi w kierunek północno-wschodni (obszar kopalni Pstrowski i Miechowice),
- północna część antykliny Zabrze,
- północna część synkliny rudzkiej.

W północnej części antykliny Zabrze warstwy zapadają ku zachodowi, północy i wschodowi. Nachylenie warstw jest nieduże - od 5 do 8°. Zasadniczo kierunek osi antykliny jest również południkowy. Występujące tu dyslo-

Rys. 1

- 1 - granice obszarów górniczych kopalń, 2 - wychodnia pokładu 510, 3 - warstwice spagu pokładu 510 (stwierdzone i przypuszczalne), 4 - uskoki (stwierdzone i przypuszczalne); uskoki o nieznacznych wartościach "h" mają wielkości zrzutów poniżej 10 m, 5 - zanurzająca się oś niecki, 6 - zanurzająca się oś niecki, 6 - zbliżony do poziomego przebieg osi niecki, 7 - zanurzająca się oś siodła, 8 - kierunek upadu warstw, 9 - elewacja Grodziec, 10 - nazwy kopalń; 1 - "Zabrze", 2 - "Pstrowski", 3 "Miechowiec", 4 "Powstańców Śląskich" (4a - dawna "Bytom", 4b - dawna Radzionków)", 5 - "Bobrek", 6 - "Wawel", 7 - "Szombierki", 8 - "Dymitrow", 9 "Rozbark", 10 - wyeksplotowana "Śląsk-Matylda", 11 "Barbara-Chorzów", 12 - "Polska" (dawna "Prezydent" 13 - "Siemianowice", 14 - "Andaluja", 15 - "Julian", 16 - "Jowisz", 17 - "Grodziec", 18 - "Czerwona Gwardia"

kacje tektoniczne mają kierunek zbliżony do południkowego, są nieduże (od paru do 30 m) o zrzucie warstw przeważnie na wschód. Natomiast w samej zachodniej części niecki bytomskiej występują trzy pary uskoków, przebiegające prawie prostopadle do biegu warstw.

Północna część synkliny rudzkiej przechodzi w nieckę bytomską dopiero powyżej warstwy spadu pokładu 510 o wartości - 50 m npr, zachowując jednak odrębne (południkowe) ułożenie warstw w stosunku do ich równoleżnikowego ułożenia w niecce bytomskiej (rys. 1).

Ze wzrostem głębokości zachodniej części niecki bytomskiej zarysowuje się wyraźny fałd. Zachodnie skrzydło niecki wykazuje strome upady, nawet do 90° (obszar dawnej kopalni Ludwik-Concordia i Rokitnica-Mikulozyce). Północno-zachodnie skrzydło niecki w obszarze kopalni Miechowiec ulega przewaleniu ku południowemu wschodowi, a nachylenie warstw w obalonej części skrzydła dochodzi do 120° .

Wschodnie skrzydło w zachodniej części niecki bytomskiej wykazuje upady do 30° w kierunku zachodnim.

R e j o n ś r o d k o w y obejmuje obszar ograniczony: od zachodu uskokami przebiegającymi przez zachodnią część obszaru kopalni Bobrek (rys. 1) a od wschodu - uskokiem radzionkowskim.

W tej jednostce na długości około 5,5 km nie ma uskoków, za wyjątkiem trzech małych dyslokacji (od 5 do 40 m) w obszarze kopalni Dymitrow i dawnej kopalni Radzionków. Oś niecki bytomskiej osiąga w tej jednostce tektonicznej największą głębokość i ma kierunek równoleżnikowy, po czym we wschodniej części obszaru kopalni Rozbark wynurza się w kierunku wschodnim.

R e j o n w s c h o d n i obejmuje obszar od uskoku radzionkowskiego na zachodzie po uskok grodziecki na wschodzie (rys. 1).

W jednostce tej od strony północnej spotykamy sześć dużych dyslokacji o kierunku zbliżonym do południkowego i maksymalnych zrzutach pokładów od 45 do 250 m.

Cechą charakterystyczną dla trzeciej jednostki tektonicznej jest występowanie - obok dyslokacji o kierunku południkowym - uskoków o kierunku skośnym, tj. z południowego zachodu na północny wschód (SW - NE). Wielkości zrzutów tych uskoków są mniejsze niż uskoków południkowych - od paru do 50 m.

Kierunki biegu uskoków we wschodnim rejonie są prawie prostopadle do rozciągłości warstw (rys. 1).

Ułożenie warstw i tektonika uskokowa we wschodniej jednostce tektonicznej niecki bytomskiej jest dostosowana do ruchów wypiętrzających o kierunku południkowym.

UWAGI OGÓLNE

Pod względem tektonicznym przebieg formowania się utworów karbońskich nie był jednakowy w poszczególnych częściach badanego obszaru. W zachod-

niej części przebiegał on najsilniej. Doszło tam do pionowych wydzwignięć a nawet przewaleń warstw zewnętrzznego skrzydła niecki, natomiast we wschodniej wystąpiły dyslokacje nieciągłe o kierunku albo południkowym, albo skośnym o biegu SW - NE. Prawie wszystkie dyslokacje przebiegają, ogólnie rzecz biorąc, prostopadle do rozciągłości warstw. Pozwala to przypuszczać, że powstały one w wyniku rozerwania mas skalnych podczas procesów diastroficznych, wynurzających wschodnią część badanego obszaru i siódło główne.

W wyniku tych zróżnicowanych procesów tektonicznych uformowała się niecka bytomska, której ogólna postać, jak wynika z mapy strukturalnej pokładu 510 (rys. 1), ma kształt łuku, biegunami zwróconymi ku południowi i zanikającymi na zachodzie w antyklinie Zabrze, a na wschodzie w kopule Siemianowic. Zachodnia część niecki jest stosunkowo wąską synkliną o głęboko zanurzającej się osi.

Nachylenie zachodniego i północno-zachodniego skrzydła niecki na obszarze kopalni Pstrowski i Miechowice dochodzi do 90° lub nawet zostało przewalane, natomiast skrzydło wschodnie, przechodzące w antyklinę Zabrze, ma nachylenie łagodniejsze, dochodzące do 35° . W części centralnej osi niecki bytomskiej przebiega na najniższych głębokościach a jej kierunek jest równoleżnikowy. Kształt niecki w środkowej części jest również odmienny, a mianowicie przedstawia ona dość rozległą synklinę, o łagodniejszym skrzydle północnym a bardziej stromym (do 45°) skrzydle południowym (rys. 1). W kierunku wschodnim i południowo-wschodnim osi niecki ulega wydzwignaniu i zmianie kierunku z równoleżnikowego na zbliżony do południkowego. Zanik niecki następuje, jak już zaznaczono, w kopule Siemianowic, stanowiącej element tektoniczny siódła głównego. Wschodnie skrzydło niecki przechodzi w kopułę Grodkową i wypiętrzenie Przełajki (rys. 1), na których kończy się jej zasięg w kierunku wschodnim. Potwierdza to poglądy F. Rutkowskiego i St. Doktorowicz-Hrebniokiego, że niecka bytomska stanowi odrębną jednostkę tektoniczną i nie powinno się jej łączyć z niecką występującą w obszarze dąbrowskim i niecką szozakowską (wilkoszyńską), tak jak to sugerował J. Grzybowski i inni. Ten ostatni pogląd jest jeszcze w dalszym ciągu często wymieniany w różnych publikacjach i opracowaniach badawczych.

ТЕКТОНИКА КАРБОНОВОЙ БЫТОМСКОЙ МУЛЬДЫ НА ОСНОВАНИИ РАЗВЕДКИ В ПЛАСТЕ 510.

Р е з ю м е

В работе представлена структурно-тектоническая форма бытомской мульды. В западной и центральной частях выступает складчатая тектоника с немногочисленными и проходящими перпендикулярно простиранию сбросами. В восточной части выступает складчатая со сбросовыми выступами тектоника. Бытомская мульда представляет собой своеобразную тектоническую замкнутую на востоке фасадом Гродзец и куполом Семяновиц единицу.

LA TECTONIQUE DU BASSIN CHARBONNEUX DE BYTOM
(D'APRÈS LA RECONNAISSANCE DANS LA COUCHE 510)

R é s u m é

Dans ce travail on a présenté une forme structurale et tectonique du Bassin de Bytom. Dans la partie occidentale et centrale on peut constater une tectonique pliée avec des failles peu nombreuses et perpendiculaires à l'extension de la couche.

Dans la partie orientale on peut constater la tectonique pliée et de horst. Le bassin de Bytom constitue une unité tectonique particulière, fermée à l'est par l'élévation de Grodziec et par le dôme de Siemianowice.